

NAGY Elek – SZŐNYI Katalin: Interaktív könyvtári rendszerek. Budapest, KSH Nemzetközi Számítástechnikai Oktató és Tájékoztató Központ, 1981. 87 p. (Számítástechnikai műhely sorozat.)

A SZÁMOK* gondozásában megjelent kiadvány elsősorban könyvtárosoknak szól. Mintegy kihívásként, hogy a könyvtárosoknak is be kell lépniük a számítástechnikához értők széles táborába.

A könyv az információkeresés harmadik generációjával foglalkozik. (Az *első* generációnál a bibliográfiai adatok tárolása hagyományos papírhordozókon történik; a *második* generációt a számítástechnikában alkalmazott adathordozók és az adatok gépi feldolgozása jellemzi, a *harmadik* a legfejlettebb, az előző generáció technikai apparátusát a távközlés adta lehetőségekkel ötvözve megteremtette az online kapcsolat, az interaktív [párbeszéd] üzemmód lehetőségét). A generációk – bár időben egymás után alakultak ki – párhuzamos alkalmazása még nagyon sokáig fennmarad.

Az interaktív üzemmód igen sokféle lehetőséget kínál a számítógéppel való kommunikációra: az információk közlése, módosítása, a gép által feltett kérdésekre válaszadási lehetőség stb. Egy terminálról többféle szolgáltatás vehető igénybe, több adatbázis érhető el.

Az információkereső rendszer két csoportja az adatok típusa szerint a következő: adatbázis (szöveges, illetve bibliográfiai adatok) és adatbank (numerikus, illetve faktografikus adatok). A szerzők az előbbivel kapcsolatos témákat boncolják műyükben.

Az *első fejezet* az online szolgáltatásokat és munkafolyamatokat részletezi. Ilyen például a *retrospektív keresés*. Amikor egy kutató szakterületének irodalmát akarja áttekinteni, akkor az alábbi lépéseket kell megtennie:

- a szakmai szempontból érdekes adatbázisok kiválasztása,
- gazdasági szempontok mérlegelése,
- az adatbázis logikájának és kezelésének a megismerése,
- profilszerkesztés és keresés,
- a releváns dokumentumok megrendelése.

* 1982-től: SZÁMALK (Számítástechnikai Alkalmazási Vállalat).

A szelektív információterjesztést (SDI) általában kötegelt (batch) feldolgozással végzik számítógépen, de ha az újabb beszerzésekről ennél gyorsabban igénylik a tájékoztatást, semmi akadály a online módon való informálódásnak akár tárolt, akár újra bebillyentyűzött SDI profil alapján.

Online technikával lehetőség van a dokumentációs tevékenység segítésére, az intellektuális munka megkönnyítésére. A dokumentátor a dokumentumleírást és a referátumot közvetlenül a képernyőn szerkeszti meg, a rendszerben előírt rekordformátumban, az adatbázisba azonnal bevihető módon.

Az indexelés során a rendszer komoly segítséget tud nyújtani, akár hasonló témájú dokumentumok indexeinek megjelenítésével, akár a deskriptor szótár (ha van) megfelelő részének előhívásával. Lehetőség van statisztikák készítésére, új deskriptorokra tett javaslatok tárolására stb.

A katalógizálás gépesítése megszünteti a párhuzamos feldolgozást, legalábbis a számítógépes hálózaton belül. Ugyanakkor bármilyen nyomtatási eljárással elkészíthető a hagyományos írott katalógus-lista, vagy karton, ami aztán szétküldhető a könyvtáraknak.

A könyvtári állomány ily módon való gyarapítása elsősorban integrált könyvtári rendszereknél indokolt, ahol egy dokumentumról így könnyen ellenőrizhető, hogy megtalálható-e a hálózatban, hogy megrendelték-e már valahol, ugyanakkor a rendszer megírhatja a megrendelő levelet, automatikusan megadott időközönként sürgetheti azt.

A kölcsönzés gépesítésével rengeteg adminisztráció takarítható meg, és szétszórt könyvtáraknál a könyvtárközi kölcsönzést egyszerűsítheti.

A referenz-szolgálat a felhasználókat a teljesség igényével tudja kiszolgálni a nemzetközi hálózatok online elérésével.

Végül — a manapság még elég ritkán alkalmazott szolgáltatásról — a személyi adatbázisok létrehozásáról és karbantartásáról szólnak a szerzők.

Személyi könyvtár minden kutatónál megtalálható, ahová elsősorban napi problémáinak megoldásához fordul, de ha ezt egy számítógép segítségével kezeli (a kutató saját szempontjai alapján, a saját logikájával), rengeteg időt takaríthat meg. Ez egy dinamikusabban változtatható szubjektív rendszer, mint a nagy adatbázisok. Erre a feladatra nincs szükség nagyszámítógépre, a mostanában terjedő személyi számítógép is elegendő.

A második fejezet a keresés módszereiről, az online rendszer használatának folyamatáról, a vele szemben támasztott követelményekről és a keresés stratégiájáról szól.

A felhasználó és a gép közötti kommunikációra jelenleg három lehetőség adódik: a keresőkérdés-közvetítő (posta, telefon, telex stb.) útján küldik a központba, és a válasz is ugyanilyen módon érkezik; a felhasználó teszi fel a kérdést online módon, és terminálon megkapja a választ azonnal; online módon feltett kérdésre nyomtatásban küldött választ. Az online keresés technikai alapja az időosztásban dolgozó nagyszámítógép és a megfelelő távközlési technika.

Az információkeresést a számítógép programok segítségével végzi, amelyeknek az alábbi feladatokat kell ellátniuk: az adatbázis létrehozása, feltöltése, karbantartása, a keresőkérdések és parancsok értelmezése és végrehajtása, a kimeneti rekordok kialakí-

tása, rendezése és továbbítása, az adatátviteli vonalak és terminálok szimultán kezelése, valamint az elszámolások és statisztikák készítése. Ezek részletes elemzése után a könyv a kereső-rendszer használatának folyamatát mutatja be az alábbi lépéseken keresztül: kapcsolatteremtés, bejelentkezés, igazolás, adatbázis kiválasztása a felkínáltakból, a keresőkérdés felépítése, mintavétel a relevánsnak talált dokumentumokból, majd kijelentkezés, a rendszerről való lekapcsolódás.

A keresőrendszerrel szemben igen sok követelmény állítható fel a felhasználó részéről, amit egyéni körülményeik és céljaik döntően befolyásolnak. Sok más mellett lényeges az egy releváns tételre jutó költség. Komoly gond a számítógéppel való kommunikáció folyamata, a parancsnyelvek sokfélesége, az oktatás hiánya. A könyv hosszan elemzi a parancsnyelvel szemben támasztott követelményeket a felteendő kérdés megfogalmazásának és feltevésének módját, valamint a legfontosabb keresési parancsokat. Példákon keresztül részletezve ismerteti a kiterjesztés, kiválasztás, összeállítás, valamint egyéb parancsokat: mint szűkítés (csak), az eredmény megjelenítéséről való intézkedést (nyomtatás stb.), üzeneteket, lapozást, megőrzést, bejelentkezést, kezdést, kijelentkezést. A keresőkérdés kialakításának többféle stratégiája lehetséges, mindegyiknek számos előnyét és hátrányát mutatják be a szerzők, a felhasználó gondolkodása, a rendszer lehetőségei, a parancsnyelv milyensége, a kérdés minősége és célja stb. szempontok szerint.

A *harmadik fejezet* a felhasználónak és a könyvtárak, információs intézetek vezetőinek próbál segítséget nyújtani a megfelelő információs forrás kiválasztásában, figyelembe véve a hazai lehetőségeket. (Ez egyébként az egész könyvre jellemző, hogy előremutatva, de a realitásokat messzemenően figyelembe véve tárgyalja ezt a gondolatok szárnyalására készítő témát.) Az alábbi alternatívákat ajánlja az információs források kiválasztás'ra:

- saját előállítású adatbázisok,
- vásárolt, mágnesszalagon rendszeresen érkező adatbázisok,
- terminálon lekérdezhető, külső cég által kiépített adatbázisok,
- külső cég által, külső adatbázison végzett keresés,
- fentiek kombinációja.

Ebben a fejezetben foglalkoznak a szerzők a hardver eszközök és a megfelelő szoftver igen sok szempontú kiválasztásával (például saját fejlesztés, külső cég megbízása, kész rendszer megvásárlása és ha kell, ennek szükség szerinti módosítása).

Az online adatbázisok kezelésére a számítógépektől idegenkedő szakembereket, könyvtárosokat oktatni kell, ennek megvalósított és megvalósítható lehetőségeire is találunk rövid utalásokat, hangsúlyozva, hogy igazán eredményesen oktatni csak terminál előtt, a gyakorlatban lehet.

A *negyedik fejezet* részletesen elemzi a nemzetközi és hazai információs rendszereket szakterületenként, beindulási idő, működési és hozzáférési hely szerint. Vizsgálja növekedési ütemüket, az adatbázisok és adatbankok arányát. Elemzi – 1975–1980 közötti adatok alapján – a rendszerek kialakításához, illetve használatához szükséges költségeket, itt is igen sok szempontot figyelembe véve.

A könyv végén a számítástechnikai fogalmak és rövidítések részletes magyarázata előtt egész röviden a várható fejlődési tendenciákról találhatunk összefoglalást.

A szerzők sok részterületet érintenek, nagyon célratorően, gyakorlatiasan, minden témát sokoldalúan, sok szempontból vizsgálnak.

GERŐ JUDIT